

Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 329:342.8

Izborni sistemi i Duvergerov zakon

ŠTEFICA DEREN-ANTOLJAK

Fakultet političkih znanosti, Zagreb

Sažetak

Znanstvene i političke rasprave pokazuju da ne postoji jednodušno mišljenje o značenju izbornih sistema i njihovu odnosu spram stranačkih sistema. Autorica raspravlja o tri sporna pitanja: 1. važnosti izbornih sistema; 2. konkretnim političkim učincima, i 3. vrednovanju izbornih sistema za stranački sistem. Posebna pažnja posvećena je Duvergerovu shvaćanju utjecaja izbornih sistema na stranački sistem te reformulacijama Duvergerovih stavova izraženih u radovima Douglasa W. Raea, Williama Rikera i Giovanna Sartoria. Autorica smatra da se djelovanje izbornog sistema na stranački sistem ne može razumjeti jednostavno s aspekta definicijskih i apstraktnih svojstava, već se ono mora procijeniti analizom izbornog sistema u konkretnom društvenom i političkom kontekstu. Učinci izbornih sistema ne mogu se odvojiti od konkretnih sociopolitičkih struktura i procesa niti od specifičnih društveno-političkih uvjeta nastanka izbornog sistema.

Utjecaj izbornih sistema može se usporediti s kočnicom ili akceleratorom. Umnožavanje stranaka, koje je rezultat drugih faktora olakšano je jednim tipom izbornog sistema, a kočeno drugim.

Maurice Duverger¹

Jedan od važnih elemenata za objašnjenje organizacijskih i funkcionalnih svojstava stranačkih sistema jest *izborni sistem*. Gotovo čitavo stoljeće znanstvenici² istražuju i analiziraju odnos izbornih sistema spram stranačkih sistema. Znanstvene i političke rasprave pokazale su, međutim, da ne postoji puna suglasnost o značenju izbornih sistema i njihovu odnosu spram stranačkih sistema. Sporna pitanja tiču se osobito važnosti izbornih sistema, zatim konkretnih političkih učinaka izbornih sistema te vrednovanja učinaka izbornih sistema za stranačke sisteme. Neki su

¹ Maurice Duverger, *Political Parties, Their Organization and Activity in the Modern State*, London, 1965, str. 205.

² MacDonald J. R., Williams J. F. Polyzoides A., Ostrogorski M., MacMahon A. W., Holcombe A., V. O. Key, Finer H., Schattschneider E. E.

istraživači suviše naglašavali značenje izbornih sistema priznajući im važnije značenje čak i od socioekonomskih i političkih faktora određene zemlje. Tako je, na primjer, prof. Ferdinand A. Hermens u poznatoj knjizi *Democracy or Anarchy?* optužio proporcionalni sistem za neuspjeh Weimarske republike i dolazak Hitlera na vlast. »Proporcionalna reprezentacija bila je bitan faktor propasti njemačke demokracije.«³ Objašnjavati neslavan kraj Weimarske republike i dolazak Hitlera na vlast proporcionalnim izbornim sistemom, ne samo da je znanstveno nedopustivo već je i krajnje neodgovorno, jer vodi u zabludu prekomjernim isticanjem uloge izbornog sistema zanemarujući brojne unutrašnje i vanjske uzročne faktore različitog porijekla koji su doveli do takvog političkog razvoja. Interesantno je spomenuti da je proporcionalni izborni sistem bio u to vrijeme u primjeni u Čehoslovačkoj te da je ona istovremeno bila najstabilnija i najuspješnija demokracija u Istočnoj Evropi tog vremena.

U drugu pak krajnost idu oni istraživači koji priznaju tek neznatno značenje izbornih sistema. Brojna empirijska istraživanja govore, međutim, protiv ovakvog stava i pokazuju da izborni sistemi imaju veliko značenje u političkom procesu tvorbe volje odnosno tvorbe parlamentarne stranačke većine. Izborni sistemi oblikuju volju birača i dalekosežno utječu na rezultate izbora i političke šanse političkih stranaka. Naime, poznato je da s istim brojem osvojenih glasova politička stranka može pobijediti na temelju jednog tipa izbornog sistema, a izgubiti na temelju drugoga. To ukazuje da izborni rezultati ne ovise samo o glasovima birača već i o izbornim pravilima.

Velike rasprave, međutim, vode se oko pitanja kakvi su konkretni politički učinci izbornih sistema. Točnije, što su posljedice većinskih, a što proporcionalnih izbornih sistema za stranački sistem. Mnogo se raspravlja o tome da li izborni sistemi djeluju u pravcu integracije birača ili koče taj proces, da li potiču koncentraciju stranačkog sistema smanjujući broj stranaka, da li pridonose političkoj stabilnosti, umjerenosti u političkom životu, političkoj harmoniji i stvaranju nacionalnog jedinstva ili potiču nestabilnost, sukobe i radikalizacije. Nisu rijetki slučajevi da se politički učinci koji djeluju u pravcu stranačke koncentracije vezuju uz relativno većinski izborni sistem u izbornim okruzima s jednim mandatom, dok se proporcionalni izborni sistemi vezuju s političkim posljedicama dezintegracije odnosno cijepanjem političkih stranaka ili pak političke nestabilnosti. Empirijska ispitivanja pokazuju, međutim, da kao što većinski izbori ne potiču uvijek integraciju birača, umjerenost, stabilnost ili alternaciju vlasti da isto tako ni dezintegracija, nestabilnost ili radikalizacija ne proizlaze iz proporcionalnog sistema. Političko iskustvo i izborna praksa zemalja koje kontinuirano upotrebljavaju u dužem vremenskom razdoblju neku od metoda proporcionalne reprezentacije za alokaciju parlamentarnih sjedišta, pokazuju da ove metode same po sebi ne uzrokuju ni prekomjernu multiplikaciju političkih stranaka niti političku nestabilnost. Dapače, potvrđuju da

³ F. H. Hermens, *Democracy or Anarchy? A Study of Proportional Representation*, Notre Dame, Indiana, 1941, str. 293., u Harry Eckstein and David Apter (eds.) *Comparative Politics: A Reader*, New York, 1963, str. 247—254.

stabilnost društva i visoka integriranost uspješno egzistiraju u višestranačkim sistemima koje karakterizira proporcionalni izborni sistem. Pri tome, naravno, ne mislim da stabilnost društva i političkog sistema ili vlade proizlazi automatski iz određenog izbornog sistema. Jer na funkcioniranje, karakter, prirodu pa i stupanj stabilnosti i efikasnosti utječu mnogobrojni različiti faktori, od kojih je izborni sistem samo jedan. Kakvi će biti politički učinci većinskog ili proporcionalnog sistema, to umnogome ovisi o povijesnim, kulturnim, sociostrukturnim, ekonomskim, političkim, etničkim, religijskim pa i drugim pretpostavkama respektivnog društva u okviru kojeg funkcionira određeni tip izbornog sistema. Veoma mnogo ovisi je li društvo homogeno ili heterogeno. Richard Rose je naglasio: »Da bi se u praksi razumjelo djelovanje izbornog sistema, moraju se razmotriti i analizirati kako generička svojstva sistema, tako i specifični nacionalni kontekst... Djelovanje izbornog sistema ne može se razumjeti jednostavno s aspekta definicijskih i apstraktnih svojstava; ono se mora procijeniti analizom izbornog sistema u političkom sistemu.«⁴ Izborni sistemi djeluju u složenom kontekstu različitih elemenata i faktora koji su različiti u raznim zemljama i u vremenskim razdobljima, pa se stoga za određeni temeljni tip izbornog sistema *ne može jednoznačno* kazati ima li ove ili one posljedice za strukturu stranačkog sistema. No većinski izborni sistemi tendiraju više koncentraciji političkih stranaka smanjujući njihov broj, dvostranačkom sistemu, tvorbi stranačke parlamentarne većine i formiranju jednostranačke vlade. Proporcionalni sistemi tendiraju pravednoj političkoj reprezentaciji i tvorbi koalicijskih vlada. Političke posljedice većinskog izbornog sistema kao prednost ističu funkcionalisti odnosno funkcionalne teorije demokracije u čijem je središtu model konkurencijske demokracije, dok posljedice proporcionalnog sistema kao prednost ističu participativna teorija demokracije, u čijoj osnovi je model *konsenzualne demokracije*. Nohlen, međutim, smatra da »Povezanost temeljnih tipova izbornih sistema s određenim modelom demokracije nije ni teorijski nužna ni empirijski čvrsta.«⁵

Što se tiče vrednovanja učinaka izbornih sistema na stranačke sisteme, političko iskustvo i povijesna praksa pokazali su da je najvažnije mjerilo vrednovanja učinaka izbornih sistema uvjetovano konkretnim stranačkim interesom i političkim ciljevima koji se žele ostvariti. Mala i velika politička stranka gotovo uvijek imaju različite stavove spram određenog tipa izbornog sistema. Maloj stranci ne pogoduje niti jedan izborni sistem, ali joj proporcionalni ipak pod određenim uvjetima, ukoliko osvoji određen postotak glasova, pruža šanse da uđe u parlament i sudjeluje u vlasti. Stoga se ona gotovo uvijek zalaže za pravednu političku reprezentaciju koja je svojstvena proporcionalnom izbornom sistemu. U većinskom izbornom sistemu mala stranka ima izgleda na uspjeh samo ako su njezini birači koncentrirani regionalno ili ako su sklopili izborne saveze s velikim strankama. Velika politička stranka ocjenjuje učinke izbornih sistema drukčije od strukturno male političke stranke i zalaže se za većinski izborni sistem procjenjujući da će pomoću njega

⁴ Richard Rose, »Electoral Systems: A Question of Degree or of Principle? u: Arend Lijphart and Bernard Grofman, (eds). *Choosing an Electoral System*, New York, 1984, str. 78.

⁵ Dieter Nohlen, *Izborni pravo i stranački sustav*, (prijevod), Zagreb, 1992, str. 245.

lakše osvojiti parlamentarnu većinu i formirati stabilnu stranačku vladu.⁶ No, da bi se politički učinci određenog tipa izbornih sistema zaista ostvarili, potrebne su određene konkretne društvene i političke pretpostavke na kojima određeni tip izbornog sistema stvara očekivane učinke. Samo tako se može razumjeti tendencija da većinski izbori u Velikoj Britaniji pridonose integraciji i stabilnosti, dok u Nigeriji koja je etnički fragmentirano društvo potiču sukobe, dezintegraciju i radikalizaciju. S druge pak strane proporcionalni izbori negdje pridonose dezintegraciji i nestabilnosti, a drugdje, kao u Skandinaviji, omogućuju visoku integriranost i stabilnost društva. Istraživanja su pokazala da nema izravne korelacije između proporcionalnog sistema i političke nestabilnosti.

Znanstvene i političke rasprave, kao i istraživački interes za tematiku odnosa izbornih sistema spram stranačkih sistema, intenzivirani su pojavom Duvergerovih *Political Parties* (1951) i ne prestaju gotovo do danas.

Utjecaj izbornog sistema na stranački sistem poznati francuski politolog Maurice Duverger izrazio je trima tvrdnjama definiranim još 1946. godine: 1. »većinsko glasanje u jednom krugu teži bipartizmu; 2. proporcionalna reprezentacija teži multipartizmu; 3. većinsko glasanje u dva kruga vodi multipartizmu ublaženom raznim savezima.«⁷

Duverger je isticao da su stranački sistemi produkt velikog broja složenih faktora, od kojih su neki specifični za pojedine zemlje, a drugi opći. Po njegovoj ocjeni četiri su faktora zajednička svim zemljama kojima se može objasniti postojanje dvostranačkog ili višestranačkog sistema u jednoj zemlji: povijesno-kulturni, socio-ekonomski, ideološki te jedan faktor isključivo tehničke i institucionalne prirode — *izborni sistem*. Izborni sistem, po ocjeni Duvergera, utječe na broj, unutrašnju strukturu te međusobnu ovisnost i reprezentaciju političkih stranaka. Međutim, i stranački sistemi vitalno utječu na izborne sisteme. »Ukratko, stranački sistemi i izborni sistemi dva su nerazdvojivo povezana realiteta i ponekad ih je čak teško odvojeno analizirati.«⁸

Ovim pitanjima Duverger se uvijek vraćao pa je tako u poznatoj knjizi *Political Parties, Their Organization and Activity in the Modern State* (objavljenoj na francuskom 1951. i engleskom jeziku 1954) ponovo naglasio da se opći utjecaj sistema glasanja može izraziti u tri slijedeća pravila: »1. proporcionalna reprezentacija potiče sistem s više stranaka koje su rigidne, nezavisne i stabilne (osim u slučaju vala narodnih emocija); 2. većinski sistem u dva kruga glasanja potiče sistem s više stranaka fleksibilnih, zavisnih i relativno stabilnih (u svim slučajevima); 3. jednostavni većinski sistem glasanja u jednom krugu potiče dvostranački sistem s alternacijom vlasti između većih nezavisnih stranaka.«⁹ Ove, veoma općenite propozicije po ocjeni Duvergera određuju samo fundamentalne tendencije koje, međutim, ne

⁶ Velika stranka daje prednost stabilnosti a mala pravednoj političkoj reprezentaciji.

⁷ Moris Diverže, (Maurice Duverger), *Uvod u politiku*, (prijevod), Beograd, 1966, str. 97.

⁸ Maurice Duverger, *Political Parties...*, str. 205.

⁹ *Ibidem*, str. 205.

uključuju sve utjecaje izbornog sistema na stranačke sisteme. To su samo radne hipoteze, smatra Duverger. Duverger je naglašavao da odnos između izbornog sistema i sistema stranaka nije mehanički i automatski. »Određeni oblik izbornog sistema ne stvara obavezno i određeni stranački sistem; on samo potiče u pravcu takvog sistema.«¹⁰ Izborni sistem je sila usmjerena u tom pravcu koja djeluje među drugim silama, od kojih neke imaju i suprotne pravce. Prema tome, odnosi između izbornih sistema i stranačkih sistema nisu jednosmjerni. Ukoliko glasanje u jednom krugu vodi prema dvostranačkom sistemu, dvostranački sistem isto tako vodi prihvaćanju sistema većinskog glasanja u jednom krugu. Duverger je smatrao da procedura glasanja nema stvarnu pokretnu snagu. Najodlučniji u tom pravcu je utjecaj socioekonomske strukture određenog društva, zatim etničke, religijske, idološke i druge podjele.

Hoće li u jednom političkom sistemu dominirati dvostranački ili višestranački sistem, to ne ovisi o određenom obliku izbornog sistema već prije svega o konkretnim socioekonomskim, povijesnim, etničkim, kulturnim i drugim faktorima.¹¹ Međutim, *određeni tip izbornog sistema je samo tehnički faktor institucionalne prirode koji podržava (ili tendira) već stvorene dvostranačke ili višestranačke odnose (ali ih ne stvara)*; određeni tip izbornog sistema u konkretnim društvenim i političkim odnosima može utjecati na sudbinu političke stranke i tendirati prema koncentraciji ili fragmentaciji stranačkog sistema.

Izborna praksa mnogih zemalja potvrđuje tezu da sistem proporcionalne reprezentacije ne uzrokuje višestranački sistem, već ga samo tendencijski podržava. Tako, na primjer, u razdoblju između 1914. i 1918. godine broj političkih stranaka u mnogim zemljama Evrope nije bio u pozitivnoj korelaciji spram izbornog sistema. Posebno valja istaknuti da višestranački sistem koji je u tom razdoblju dominirao u tim zemljama, nije izrastao iz proporcionalnog sistema. Sve zemlje koje su tada upotrebljavale većinske izborne sisteme (Danska, Norveška, Švicarska, Italija, Francuska, Njemačka) nisu nakon prihvaćanja proporcionalnog sistema pokazale nikakve promjene koje bi označile porast broja političkih stranaka. U nekim slučajevima došlo je čak i do opadanja njihova broja. Izorno iskustvo tih zemalja pokazuje da proporcionalni izborni sistem ne potiče formiranje novih stranaka, već samo izražava u parlamentu tendencije koje postoje u društvu u vrijeme izbora.

Duverger je smatrao da je politički svijet dualistički po svojoj prirodi te da većinski izbori u jednom krugu samo pojačavaju stranački dualizam polarizacijom izbornog sistema između dviju političkih stranaka, dok proporcionalni izbori potkopavaju taj dualizam multipliciranjem političkog izbora i podržavanjem više političkih stranaka.

Poznatu tvrdnju da većinski sistemi u jednom krugu tendiraju stvaranju i podržavanju dvostranačkog sistema Maurice Duverger je izrazio propozicijom koja je, kako je sam to istaknuo, možda od svijih hipoteza definiranih u njegovoj knjizi Political Parties,

¹⁰ Moris Diverže (Maurice Duverger), *Uvod u politiku*, (prijevod), Beograd, 1966, str. 97.

¹¹ *Ibidem*, str. 67.

»najbliža istinskom sociološkom zakonu.«¹² Bliska ovoj tvrdnji je i druga koja se odnosi na tendenciju da proporcionalni i većinski izborni sistemi u dva kruga favoriziraju višestranački sistem. Međutim, ovoj tvrdnji Duverger ne daje status zakona, već je ona u skladu s Rikerovom analizom konsekvencijski hipoteza i probabilistička postavka. To ukazuje da Duverger razlikuje zakon od hipoteze.

Uzrok ovog »sociološkog zakona«, kako je Duverger nazvao ovu korelacijsku većinskoizbornu-dvostranačku vezu, jest proces koji se zbiva u toku vremena: politička stranka koja se po broju glasova nalazi na trećem (ili nižem) mjestu, obično je potpredstavljena u parlamentarnim mandatima. Ovaj fenomen Duverger naziva *mehaničkim učinkom* izbornog sistema. Dvostranački sistem može biti obnovljen fuzijom ili eliminacijom. Eliminacija treće političke stranke rezultat je djelovanja dva glavna faktora koji djeluju zajedno: *mehaničkog* i *psihološkog*. Duverger je, dakle, ponudio dva teorijska objašnjenja zašto pravila većinskog izbornog sistema razaraju treću stranku; to su: mehanički učinak potpredstavljenosti stranke koja gubi i psihološki faktor. Drugim riječima, Duverger objašnjava (neposredne) učinke izbornog (većinskog) sistema mehaničkim i psihološkim faktorima. Mehanički faktor sastoji se u učinku izbornog sistema da su sve političke stranke (s geografski disperziranom osnovom), osim dviju najjačih u parlamentu predstavljene znatno slabije no što bi trebalo, odnosno postoji nesrazmjer između postotka osvojenih glasova i udjela u dobivenim parlamentarnim mandatima. Mehanički fenomen pojačan je *psihološkim* faktorom. Psihološki faktor izražava se u procjeni birača da glasovi dani trećoj ili nekoj drugoj slabijoj stranci koja nema stvarne izgleda za pobjedu praktički propadaju (oni su izgubljeni) i njegovoj racionalnoj odluci da glasa za jednu od dviju glavnih (velikih) stranaka. Takvo svjesno glasanje za kandidata ili stranku koja nije prvi izbor birača zove se »strateško«, »s sofisticirano« ili »neiskreno« glasanje, koje, međutim, može biti najbolja racionalna strategija kako bi se izbjegli najlošiji mogući rezultati.¹³

U proporcionalnim izbornim sistemima ne postoji takav ograničavajući utjecaj u odnosu na treću i ostale slabije stranke (iako ipak i tamo postoje ograničavajući faktori npr. prohibitivna klauzula) pa je zbog toga moguća perzistentnost višestranačkog sistema.¹⁴ Proporcionalni izbori eliminiraju do određene mjere disparitet između osvojenih glasova i dobivenih mandata za sve stranke.

Po Duvergerovoj ocjeni većinsko glasanje u jednom krugu ima dvostruke posljedice: prvo, ono predstavlja prepreku za pojavu bilo kakve nove političke stranke, iako ta prepreka nije nepremostiva, i, drugo, ono vodi eliminiranju jedne ili više najslabijih stranaka. Većinsko glasanje u jednom krugu vodi prekomjernoj predstavljenosti najjače stranke u parlamentu (naravno, ne uvijek).

¹² Maurice Duverger, *Political Parties...*, str. 217. Uobičajeno je »sociološki zakon« zvan Duvergerovim imenom zato što je on bio prvi korelacijsku većinsko-dvostranačku vezu nazvao približavanjem sociološkom zakonu.

¹³ Rein Taagepera and Matthew Soberg Shugart, *Seats and Votes, The Effects and Determinants of Electoral Systems*, Yale University Press, New Haven, 1989, str. 12.

¹⁴ Arend Lijphart, *Democracies, Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty — One Countries*, Yale University Press, New Haven, London, 1984, str. 157.

Proporcionalni izborni sistemi imaju suprotan učinak. Oni ne koče razvitak novih stranaka; oni podržavaju postojeće stranke i usporavaju eliminiranje starih etabliranih političkih stranaka. U proporcionalnim izborima nema mehanizma koji bi kočio rascjep unutar postojećih stranaka. Štoviše, oni omogućuju cijepanje postojećih političkih stranaka na frakcije koje postupno mogu formirati nove političke stranke koje sudjeluju u slijedećim izborima. Iako se ne mogu zanemariti multiplikativni učinci proporcionalnih izbora, oni ipak nisu tako veliki kao što se to ponekad ističe; štoviše, oni se događaju samo pod određenim uvjetima i u određenom pravcu. Istraživanja su potvrdila da nije došlo do porasta broja stranaka kad je većinski sistem u dva kruga glasanja zamijenjen proporcionalnim izborima: porast nije zabilježen u Holandiji i Francuskoj, a neznatan je u Švicarskoj i Norveškoj. Taj neznatan porast stranaka i nije bio rezultat izbornog sistema već niza drugih faktora, a izborni sistem je samo favorizirao odnosno tendencijski podržao taj proces. Proporcionalni izbori u cjelini samo podržavaju strukturu stranaka koja je postojala u vrijeme pojave proporcionalnog izbornog sistema. Oni nemaju dezintegrirajuće učinke, kako to neki tvrde. Do rascjepa unutar jedne velike stranke na dvije manje u većini slučajeva dolazi neovisno o izbornom sistemu, ali ako do toga dođe, izborni sistem će to podržati. Umnožavajuća tendencija, prema Duvergerovu mišljenju, manje je vidljiva kroz podjelu starih stranaka nego kroz stvaranje novih. Većina zemalja u kojima se primjenjuje proporcionalni sistem s velikim oprezom izbjegava porast malih stranaka, na primjer, primjenom d'Hondtove metode preračunavanja broja glasova u parlamentarne mandate i uvođenjem prohibitivne klauzule koja najodlučnije utječe na koncentraciju i strukturiranost stranačkog sistema.

Uz manje razlike, učinci izbornih sistema u dva kruga slični su učincima proporcionalnih izbora. Iako i oni tendencijski podržavaju višestranački sistem, čini se da taj sistem malo više koči kako pojavu novih, tako i eliminaciju starih političkih stranaka. Također, oni predstavljaju prepreku naglim promjenama u javnom mišljenju, a drugi izborni krug je prepreka oblikovanju dvostranačkog sistema. Fenomen polarizacije i političke potpredstavljenosti ovdje ne djeluje ili djeluje samo kod drugog glasanja. Ispitivanja pokazuju da su gotovo sve zemlje s dva kruga glasanja zemlje s višestranačkim sistemima.

Izborni sistem utječe i na unutrašnju strukturu političkih stranaka. Izbor ličnosti, po Duvergerovoj ocjeni, slabi stranačku strukturu, a u parlamentu može dovesti do pojave nepovezanih stranačkih frakcija. Osim toga, stvara decentraliziranu organizaciju birača. Glasanje pomoću stranačkih lista jača stranačku strukturu i stvara disciplinirane parlamentarne frakcije. »Glasanje pomoću lista ne ohrabruje izravno centralizaciju: ono jednostavno proširuje polje decentralizacije.«¹⁵ Jedino proporcionalni sistemi koji djeluju na nacionalnoj razini čini se da potiču centralizaciju. Izbor ličnosti stvara stranačke sisteme sa slabo strukturiranim strankama, a izbor pomoću lista pridonosi stvaranju stranačkih sistema s jako strukturiranim stranačkim sistemom. Izbor ličnosti vezuje se uz većinske, a izbor pomoću lista uz proporcionalne izborne sisteme.

¹⁵ Maurice Duverger, *Political Parties...*, str. 59.

Izborni sistemi mogu utjecati i na međusobnu ovisnost političkih stranaka, a ona se izražava kroz stvaranje izbornih saveza koji su najčešći u većinskim izborima u dva kruga. U principu, po Duvergerovoj ocjeni, većinsko glasanje u dva kruga potiče formiranje saveza i u izborima i nakon njih, dok proporcionalni izbori potiču neovisnost i samostalnost stranaka¹⁶ i tendiraju prema izbornoj autonomiji. Međutim, budući da u proporcionalnim izborima rijetko koja politička stranka osvaja apsolutnu većinu, česta je pojava stvaranja saveza. Ova kontradikcija, koja je to samo između izborne i parlamentarne razine nije nedostatak proporcionalnih izbora; ona čini stranke nezavisnima na prvoj razini (izbornoj), a potiče ih na suradnju na drugoj, parlamentarnoj, razini ili pri formiranju koalicijskih vlada. Međutim, u nekim državama pojavljuju se koalicijska formiranja između više političkih stranaka u cilju ponude biračima zajedničke liste. Savezi na nivou koalicijskih vlada mogu egzistirati i bez izbornih saveza.

Izborni sistem, po Duvergerovu mišljenju, samo je jedan od kauzalnih elemenata koji određuje strukturu stranačkog sistema. No, kako se izborni sistem sastoji od više bitnih elemenata (veličina izborne jedinice, struktura glasanja, način preračunavanja glasova u mandate i prohibitivna klauzula), svaki od njih vrši različit utjecaj na broj političkih stranaka, njihovu unutrašnju strukturu, međusobne odnose, reprezentaciju, strukturiranost vlade, formiranje koalicija, polarizaciju biračkog tijela itd. Utjecaji tih različitih elemenata ponekad djeluju u suprotnim pravcima pa je njihovo ukupno djelovanje oslabljeno.

Duvergerov doprinos teoriji izbornih sistema iznimno je velik i značajan bez obzira na sva osporavanja i kritike upućene njegovu shvaćanju i tumačenju odnosa izbornog sistema i stranačkog sistema, odnosno osporavanja zakonomjernosti učinaka (izbornih sistema u sociološkog zakona) koji su dati odnosno pripisani temeljnim tipovima izbornih sistema. Najviše prigovora odnosilo se na činjenicu što empirijska istraživanja nisu u potpunosti potvrdila učinke koji su pripisani temeljnim tipovima izbornih sistema. Naime, empirijska su istraživanja pokazala da u klasičnoj formulaciji »Duvergerova zakona« postoje iznimke od pretpostavljenog uzročnog odnosa, tj. da postoje višestranački sistemi uz relativno većinske izbore (npr. Kanada) i dvostranački sistemi uz proporcionalne izbore (npr. Austrija). Istraživanja su, dakle, pokazala da ti odnosi nisu oblikovani onako pravilno kako je to formulirano u »Duvergerovu zakonu«, stoga je on po ocjeni nekih istraživača znanstveno neodrživ.

Iako se o Duvergerovim postavkama mnogo raspravljalo, Duverger smatra da one nikada nisu bile ozbiljno dovedene u pitanje. Izborne reforme same po sebi ne mogu dovesti do stvaranja novih stranaka, jer se stranke ne radaju zakonskim odlukama, već su izraz određenih društvenih i političkih snaga i drugih podjela u društvu.

Korelacija između većinskog sistema i dvostranačkog sistema, na jednoj strani, te proporcionalnog i višestranačkog, na drugoj, još uvijek je veoma jaka budući da

¹⁶ *Ibidem*, str. 326.

Duverger priznaje *uzajamnost* odnosa, a ne jednoznačni kauzalni odnos između izbornog i stranačkog sistema.

Osvrćući se poslije četrdeset godina na istraživačke rezultate i interpretacije »sociološkog zakona«, Duverger je istaknuo kako su mu pojedini istraživači pripisali hipoteze koje on nikada nije prezentirao kao definitivne i konačne. Odredene greške u interpretaciji proizašle su, smatra Duverger, iz njegovih vlastitih provizornih i nedovoljno preciznih formulacija.¹⁷ Duverger je ponovo naglasio da je izborni sistem samo jedan od kauzalnih elemenata koji određuje odnosno utječe na strukturu stranačkog sistema.¹⁸ Ponovo je aktualizirao tezu izrečenu pedesetih godina »da odnos između izbornih pravila i stranačkog sistema nije mehanički i automatski; određeni izborni režim ne proizvodi nužno određeni stranački sistem; on samo potiče u pravcu tog sistema; to je sila koja djeluje među više drugih sila, od kojih neke teže suprotnom pravcu.«¹⁹

Pažljivo čitanje Duvergerovih *Political Parties* i drugih njegovih radova pokazuje da Duverger nikada nije tvrdio, što mu pripisuju neki istraživači, da je izborni sistem glavni i presudni institucionalni uzročnik razvoja i strukture stranačkog sistema. Duverger se nikada nije zalagao za »jednostrani institucionalistički pristup te monokauzalni determinizam«. On je smatrao da je vidljiva korelacija između relativno većinskog izbora u jednom krugu i dvostranačkog sistema te da su izuzeci od tog pravila mogući, iako su rijetki, te da se mogu objasniti kao rezultat specifičnih uvjeta određene zemlje.²⁰

Po ocjeni Williama Rikera, Duvergerov doprinos bio je dvostruk: prvo, on je pradio oštru razliku između zakona i hipoteza, što je ranije bilo često pogrešno interpretirano i, drugo, on je sakupio i sistematizirao golem činjenični materijal u cilju podrške svojim tezama.²¹ Znanstveno prihvaćanje Duvergerovih postavki bilo je sasvim normalno u vrijeme kad ih je Duverger formulirao, budući da su njegovu radu o sličnim problemima prethodile brojne istraživačke rasprave u ovom stoljeću (Herman Finer, J. R. MacDonald, Arthur Holcombe, W. B. Munro, Arthur MacMahon, Carl Friedrich, E. E. Schattschneider, V. O. Key i drugi). Međutim, Duverger je bio prvi kome se pripisuje zakonomjerno shvaćanje odnosa izbornog sistema i stranačkog sistema, odnosno on je bio prvi koji se »usudio odnos između relativno većinskog sistema i dvostranačkog sistema nazvati zakonom.«²²

¹⁷ Maurice Duverger, *Duverger's Law: Forty Years Later* in: Bernard Grofman and Arend Lijphart, *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, 1986, str. 69.

¹⁸ *Ibidem*, str. 71.

¹⁹ *Ibidem*, i Moris Diverže (Maurice Duverger) *Uvod u politiku* (prijevod), Beograd, 1966, str. 97.

²⁰ Kanada ima više od dvije stranke, iako u njoj funkcionira većinski izborni sistem. Švedska prije 1911. i Danska prije 1920. imale su relativno većinske izborne sisteme i višestranački sistem.

²¹ William Riker, *The Two-Party System and Duverger's Law: An Essay on the History of Political Science*, *The American Political Science Review*, Vol. 76. December, 1982, No 4, str. 758.

²² *Ibidem*, 754.

Jedan od prvih kritičara Duvergera bio je *J. G. Grumm* (1958). Grumm je tvrdio da je kauzalni pravac u Duvergerovim hipotezama obrnut tj. da proporcionalni izbori ne uzrokuju multipartizam, već obrnuto, da multipartizam uzrokuje proporcionalni izborni sistem.²³ On je isticao da stranački sistemi prethode izbornim sistemima, a ne obrnuto. Naime, tamo gdje je već postojao višestranački sistem, proporcionalni sistem teži da bude prihvaćen. Grumm je doveo u pitanje polarizirajuće učinke jednočlanih izbornih okruga, kao i tezu da većinskim izbornim jednočlanim distriktima vode potpredstavljenosti manjih stranaka. U svom istraživanju Grumm griješi jer ne pravi distinkciju između relativno većinskih izbora u jednom krugu i većinskih izbora u dva kruga.

Istraživanjem odnosa između izbornog i stranačkog sistema bavio se i poznati američki znanstvenik *Douglas W. Rae*, koji je na osnovi svojih statističko-empirijskih istraživanja²⁴ potvrdio Duvergerove hipoteze da relativno većinski izbori u jednom krugu pogoduju dvostranačkom sistemu. Rae, međutim, ne istražuje uzročne odnose između izbornog i stranačkog sistema kako bi potvrdio Duvergerove teze. Rae je analizom 121 izbora u 20 država došao do zaključka da postoji korelacija između dvostranačkog sistema i većinske izborne formule. Međutim, naišao je na devijantne slučajeve odnosno na izuzetke od zakonomjernih učinaka pripisanih temeljnim tipovima izbornih sistema u kojima unatoč većinskom izbornom sistemu postoji više od dvije stranke, kao i na primjer u kojem postoji dvostranački sistem i proporcionalni izborni sistem. Devijantni slučaj Kanade Rae pripisuje činjenici da geografski disperzirane lokalne stranke preživljavaju kao glavne u nekim provincijama, dok su na nacionalnoj razini one treće po svojoj snazi.

Rae je naglasio da za razvoj uspješne nove stranke proporcionalni izbori nisu ni nužan ni dovoljan uvjet. Pojasnio je da hipoteze, barem one koje se odnose na proporcionalni sistem, ne mogu biti više nego probabilističke. Na osnovi kanadskog primjera Rae je reformulirao Duvergerov zakon te naglasio da su »Formule relativno većinskog izbornog sistema uvijek povezane s dvostranačkim natjecanjem, osim tamo gdje postoje jake stranke lokalne manjine, a druge su formule povezane s dvostranačkim natjecanjem samo tamo gdje su manjinske izborne stranke veoma slabe.«²⁵ Osim Kanade i druga društva koja su etnički fragmentirana i u kojima djeluje jaka stranka lokalne manjine primjenjuju relativno većinske izbore. Ovi primjeri ukazuju da postoje i drugi važni faktori unutar političkog sistema koji utječu na stranački sistem. Rae je pravilno naglasio da na »stranački sistem utječe mnogo varijabli: socijalne, ekonomske, pravne i političke. Izborni zakon... može se smatrati samo jednom od mnogih determinirajućih sila. I drugo, nemoguće je odijeliti odnosno razabrati sve faktore koji sudjeluju ili odrediti njihovu približnu težinu. To je tim teže, jer je i sâm izborni zakon oblikovan stranačkim sistemom.«²⁶

²³ Grumm G. J. *Theories of Electoral Systems*, *Midwest Journal of Political Science*, 2:357,76,1958, Navedeno prema William Riker, citirano djelo, str. 758.

²⁴ Douglas W. Rae, *The Political Consequence of Electoral Laws*, prvo izdanje 1967. Knjiga je revidirana i dopunjena jednim novim poglavljem 1971, New Haven and London, 1971, str. 93.

²⁵ *Ibidem*, str. 95.

²⁶ *Ibidem*, str. 141.

Statističko-empirijskim istraživanjima Rae je pokazao da različiti tipovi izbornih formula imaju različite učinke na stranačke sisteme. Međutim, naglasio je da svi tipovi izbornih sistema teže osigurati »bonus«, odnosno dati više parlamentarnih mandata strankama s većim brojem glasova nego što je to proporcionalno njihovu udjelu u osvojenim glasovima. Drugim riječima, tendiraju prekomjernoj reprezentaciji većih političkih stranaka i potpredstavljenosti malih. Taj fenomen najviše je naglašen u relativno većinskom izbornom sistemu i tendencijski se izražava u tri aspekta: 1. svi izborni sistemi tendiraju stvaranju disproporcijskih rezultata; 2. svi izborni sistemi tendiraju smanjenju (redukciji) broja političkih stranaka na parlamentarnoj razini u usporedbi s postojećim brojem izbornih stranaka za koje su dani glasovi. Međutim, izborni sistemi se razlikuju po tome u kojoj mjeri reduciraju broj stranaka i potiču najjače među njima; 3. svi izborni sistemi mogu strankama koje nisu osvojile apsolutnu većinu glasova birača osigurati tzv. »manufakturnu« ili »proizvedenu« parlamentarnu većinu. Naime, takva većina nije posljedica apsolutne glasovne većine, već je izazvana umjetnim putem pomoću izbornog sistema odnosno njegovog više ili manje jakog disproporcijskog učinka u odnosu na glasove i mandate. Drugi oblik tvorbe stranačke većine jest onaj koji nastaje kao rezultat apsolutne većine glasova koje je osvojila jedna stranka i koje transformira u parlament uz primjenu svakog izbornog sistema (earned majority, zaradena većina).²⁷

Svi izborni sistemi proizvode disproporcijske rezultate, ali je stupanj disproporcionalnosti najveći u većinskom sistemu u jednom krugu glasanja, a najmanji u proporcionalnom sistemu, osobito u zemljama koje primjenjuju velike izborne jedinice i tzv. kompenzacijske ili izjednačavajuće mandate.

Analizirajući Duvergerove postavke, William Riker (1982) se pitao mogu li se one smatrati »hipotezama« ili »zakonima«, jesu li one »probabilističke« ili »determinističke«. Na osnovi dva najizrazitija protuprimjera koji empirijski opovrgavaju Duvergerov zakon (Kanada i Indija) Riker je revidirao prvu Duvergerovu tvrdnju, a drugu konsekvencijski smatra hipotezom i probabilističkom postavkom. Zakon koji Riker reformulira glasi: »Većinska izborna pravila pridonose i podržavaju dvostranačku kompeticiju, osim u onim zemljama gdje je, prvo, treća stranka na nacionalnoj razini kontinuirano jedna od dviju stranaka na lokalnoj razini i, drugo, gdje je jedna stranka između nekoliko stranaka gotovo uvijek condorcet pobjednik u izborima.«²⁸ Ovako formuliran zakon Riker ocjenjuje determinističkim. To je pokušaj, ističe Riker, da se izbjegnu dvosmislenosti koje proizlaze iz Duvergerovih i Raeovih tvrdnji. Riker smatra da tako formuliran zakon, uključujući navedene izuzetke, omogućuje da većinsko pravilo tj. izborni sistem relativne većine, bude dovoljan uvjet za dvostranački sistem. Revidiran zakon, po Rikeru, potpuno je konzistentan saznanju o empirijskom svijetu s ozbirom na dugu povijest dvostranačke kompeticije u anglo-američkim zemljama s većinskim glasanjem i očigledne izuzetke u Kanadi kao i višestranačka grupiranja oko Kongresne stranke u Indiji.

²⁷ Douglas W. Rae, *cit. djelo*, str. 74, 75. Izraz »manufakturna« i »zaradena« većina izumio je Rae.

²⁸ William Riker, citirano djelo, str. 761. »Condorcet« pobjednik je kandidat (stranka) koji može pobijediti svakog drugog u natjecanju parova.

Revizijom Duvergerovih postavki bavio se i *Giovanni Sartori*. U istraživanju postavki o učincima što potječu iz izbornih sistema u obliku socijalno-znanstvenih zakona, Sartori polazi od »analize uvjeta« (condition analysis). Ta se analiza temelji na pojmovima — nužni (necessary) i dovoljni (sufficient) uvjeti. »Uvjet je nužan kad tvrdi ono što je sine qua non. Implikacija toga je da nužni uvjeti ustanovljuju uvjete primjenjivosti. Uvjet je dovoljan kad tvrdi da jedino u određenim uvjetima može slijediti određena posljedica.«²⁹ Polazeći od analize uvjeta (nužnih i dovoljnih) u izučavanju odnosa izbornih i stranačkih sistema, Sartori formulira četiri zakona. U Sartorievim formulacijama izborni sistem je dovoljan uvjet, a postojanje strukturiranog stranačkog sistema i dovoljno velika distribucija glasova birača pojedinih stranaka o kojoj stvarno ovise učinci izbornih sistema jest nužan uvjet.

1. Ukoliko postoji strukturiran stranački sistem i ravnomjerna (dovoljno velika) distribucija glasova birača po izbornim jedinicama (kao zajednički nužan uvjet), tada izborni sistem relativne većine (kao dovoljan uvjet) vodi u dvostranački sistem. S druge strane, osobito jako strukturiran stranački sistem već je sam po sebi nužan nadomjestak (zamjena) dovoljnom uvjetu da dovede do dvostranačkog sistema.

2. Ako postoji strukturiran stranački sistem, ali bez ravnomjerne distribucije glasova birača po izbornim jedinicama (kao nužan uvjet), tada izborni sistem relativne većine utječe (kao dovoljan uvjet) na eliminaciju stranaka koje nisu ostvarile većinu. Međutim, ne mogu se eliminirati one stranke iznad dviju koje raspolažu s dovoljno velikom koncentracijom udjela glasova koji odgovaraju relativnoj većini.

3. Ukoliko postoji strukturiran stranački sistem (kao nužan uvjet) proporcionalni izbori (kao dovoljan uvjet) dobivaju reduktivni učinak i vode koncentraciji političkih stranaka uzrokovanoj neproporcionalnošću (kao dovoljan uvjet). Odatle proizlazi: što je veća »nečistoća« proporcionalnih izbora (a ona može biti uzrokovana prohibitivnom klauzulom i malim izbornim jedinicama) to je jači reduktivni učinak na broj stranaka, to jest koncentracija stranaka je veća; obrnuto, što je »nečistoća« proporcionalnih izbora manja to je slabiji reduktivni učinak odnosno koncentracija političkih stranaka je manja pa će više stranaka uspjeti doći u parlament. Ukoliko je disproporcijski učinak izbornog sistema veći to je jači i učinak redukcije na broj političkih stranaka.

S druge strane, osobito jako strukturiran stranački sistem sam po sebi je već nužan i dovoljan uvjet za održavanje svakog stranačkog sistema koji je funkcionirao prije uvođenja proporcionalnih izbora.

4. Ako nema strukturiranog stranačkog sistema (kao nužan uvjet) te ako se polazi od čistog proporcionalnog sistema (kao dovoljan uvjet) u kome postoje jednake šanse svih za ulazak, tada ne dolazi do redukcije stranaka već broj stranaka slobodno može biti toliki koliko ih dosegne izbornu kvotu.³⁰

²⁹ Giovanni Sartori, *The Influence of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method?* u Bernard Grofman and Arend Lijphart (eds.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, 1986, str. 50.

³⁰ Giovanni Sartori, citirano djelo, str. 59, 63, 64, 65.

Sartorievi zakoni su deterministički; iz izbornog sistema mogu proizaći samo predviđeni rezultati.

Sartori razlikuje izborne sistema prema njihovu manipulativnom učinku na birače. Utjecaji izbornog sistema na birače mogu biti ograničavajući (constraining) ili neograničavajući (unconstraining).³¹ Ako je utjecaj nesumnjivo ograničavajući izborni sistem je klasificiran kao jaki izborni sistem.³² Međutim, suprotno tome, ako izborni sistem nema takav utjecaj ili je utjecaj minimalan takav izborni sistem Sartori klasificira u slabe izborne sistema. Ostali slučajevi nalaze se između ova dva tipa izbornih sistema i mogu se označiti kao jaki—slabi izborni sistemi. Većinske izborne sistema Sartori svrstava u jake izborne sisteme, a proporcionalne (veća proporcionalnost manji utjecaj) u slabe izborne sisteme.

Slično izornoj klasifikaciji Sartori dijeli i stranačke sisteme na jake i slabe ovisno o tome da li su strukturirani ili nisu. Tako dugo dok je birač orijentiran na ličnost (kandidata) stranački sistem nije strukturiran. Prekretnica nastaje onog časa kada dolazi do veće privrženosti birača za političku stranku.³³ Većinski izborni sistem ne može vršiti utjecaj iznad izbornog okruga tako dugo dok stranački sistem ne postane strukturiran. Sartori smatra da u konačnoj verziji Duvergerovih postavki konačan rezultat izbornog sistema je redukcija ili umnožavanje broja političkih stranaka. Međutim, po Sartorievoj ocjeni, »umnožavajući učinak proporcionalnog predstavnštva optička je iluzija koju nameće povijesni slijed izbornih sistema.«³⁴ Uvođenje proporcionalnog sistema bilo je povezano sa širenjem prava glasa i ulaskom u politički život novih socijalnih snaga koje su tražile sudjelovanje u političkoj vlasti. Stoga se može kazati da je proporcionalni izborni sistem uklanjao prepreke a ne uzrokovao umnožavanje broja političkih stranaka.

Da bi prikazao odnos izbornih i stranačkih sistema, Sartori, u skladu sa svojim ranijim shvaćanjem, polazi od unipolarnog kontinuuma na kojem je egzaktna proporcija ishodišna točka (zamišljena nulta točka) koja označava najtočniju proporciju između osvojenih glasova i udjela u madatima. Od te nulte točke polaze svi »čisti« proporcionalni izbori koji ne djeluju ograničavajuće na birače. Najudaljeniji od te zamišljene ishodišne točke su većinski izbori, a između njih nalaze se svi ostali koji označavaju različite stupnjeve ograničavajućeg utjecaja izbornog sistema na birače odnosno različite stupnjeve neegzaktности odnosa između glasova birača i parlamentarnih sjedišta. Odstupanje od nulte točke izazvano je, dakle, ograničavajućim utjecajem na birače i reducirajućim učinkom na broj stranaka. Što je jače odstupanje od nulte točke, to je izborni sistem jači.

Kao što se može zapaziti temeljni kriterij klasifikacije u Sartorijevoj analizi jeste odstupanje od zamišljene nulte točke egzaktne proporcije između glasova i birača. Polazeći od tog kriterija, Sartori razlikuje, s jedne strane, »čiste« proporcionalne

³¹ *Ibidem*, str. 54.

³² *Ibidem*, str. 54.

³³ *Ibidem*, str. 55.

³⁴ *Ibidem*, str. 57.

izbore tipa »bez učinka« (no-effect), a, s druge, proporcionalne izbore tipa »s učinkom« (effect) i relativno većinske izbore.³⁵ Čista proporcionalnost uzrokuje izborni sistem »bez učinka«. Suprotno tome, proporcionalnost utječe na stranački sistem do one širine do koje postoji neproporcionalnost a ona može biti izazvana malim izbornim jedinicama, prohibitivnom klauzulom ili disproporcijskom transformacijom broja glasova u mandate.³⁶ Između ovih izbora nalaze se »mješoviti« jaki—slabi izborni sistemi koji sadrže neproporcionalne i slabo proporcionalne izborne sisteme.

Za razliku od Duvergerove korelacijske veze između izbornog sistema relativne većine i dvostranačkog sistema, s jedne, i proporcionalnog sistema i višestranačkog sistema, s druge strane, Sartori polazi od »analize uvjeta« da bi došao do pravila, hipoteza i zakona kojima na nov način formulira učinke izbornih sistema na stranačke sisteme. Svojim formulacijama on se bitno udaljio od Duvergerovih postavki.

Dok Duverger razlikuje dva temeljna tipa izbornih sistema, većinske i proporcionalne, Sartori razlikuje »čiste« proporcionalne izborne sisteme, s jedne strane, i sve ostale izborne sisteme pa tako većinske sisteme vrednuje na isti način kao i proporcionalne prema egzaktom predstavništvu.

Duvergerov i Sartorijev metodološki pristup, njihove analize i rezultati istraživanja učinaka izbornih sistema na stranačke sisteme bitno su različiti. Obojica govore o istim stvarima, ali različitim »znanstvenim« jezikom.

Sartori ustvari ne daje ništa novo što već do sada nije bilo poznato. On pokazuje da postoji međuzavisnost između izbornog sistema, s jedne, i stranačkog sistema, s druge strane. Međutim, njegova su pravila suviše apstraktna da bi se stvarno razumjelo koliko je veza između izbornog i stranačkog sistema snažna i koliko je ona važna za strukturu stranačkog sistema te u kojoj je mjeri ona uzročni odnos; koliko je velika uloga izbornog sistema među ostalim konstitutivnim elementima stranačkog sistema budući da je izborni sistem samo jedan od elemenata koji utječu na oblik stranačkog sistema.

Djelovanje izbornog sistema na stranački sistem ne može se razumjeti jednostavno s aspekta definicijskih i apstraktnih svojstava, ono se mora procijeniti analizom izbornog sistema u konkretnom društvenom i političkom kontekstu. Učinci izbornog sistema ne mogu se odvojiti od konkretnih sociopolitičkih struktura i procesa niti od specifičnih društveno-političkih uvjeta nastanka izbornog sistema odnosno faktora koji su bili konstitutivni za uvođenje određenog tipa izbornog sistema.

³⁵ *Ibidem*, str. 58.

³⁶ *Ibidem*, str. 59.

LITERATURA

- Duverger Maurice, *Political Parties, Their Organization and Activity in the Modern State*, London, 1965.
- Duverger Maurice, »Duverger's Law: Forty Years Later« u: Bernard Grofman and Arend Lijphart, *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, 1986.
- Moris Diverže (Maurice Duverger), *Uvod u politiku*, (prijevod), Beograd, 1966.
- Hermens F. H., »Democracy or Anarchy? A Study of Proportional Representation« u: H. E. Eckstein and D. Apter, (eds.), *Comparative Politics: a Reader*, New York, 1963.
- Lijphart Arend, *Democracies, Patterns, of Majoritarian and Consensus Government in Twenty—One Countries*, Yale University Press, Yale, New Haven, London, 1984.
- Lijphart Arend, *Constitutional Choices for New Democracies*, Journal of Democracy, Winter, 1991. Volume 2, Number 1.
- Nohlen Dieter, *Izborni pravo i stranački sustav*, (prijevod), Zagreb, 1992.
- Rae W. Douglas, *The Political Consequences of Electoral Laws*, New Haven, Yale University Press, 1971.
- Rose Richard, »Electoral Systems: A Question of Degree or of Principle?« u: Arend Lijphart, and Bernard Grofman, (ed) *Choosing an Electoral System*, New York, 1984.
- Riker William, »The Two—Party System and Duverger's Law: An Essay on the History of Political Science«, *The American Political Science Review*, Vol. 76, December, 1982, Vol. 4.
- Sartori Giovanni, »The Influence of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method?« u: Bernard Grofman and Arend Lijphart, *Electoral Laws and Their Political Consequences*, New York, 1986.

Štefica Deren-Antoljak

ELECTORAL SYSTEMS AND DUVERGER'S LAW

Summary

Scholarly and political debates demonstrate that there is no unique opinion concerning the significance of electoral systems and of their relationship towards party systems. The author discusses three controversial questions: 1) the importance of electoral systems; 2) concrete political effects; 3) the evaluation of electoral systems with regard to party systems. Special attention is paid to Duverger's understanding of the influence exercised by electoral systems upon the party system and to the re-formulations of Duverger's stands expressed in works by Douglas W. Rae, William Riker, and Giovanni Sartori. The author believes that the impact of the electoral system upon the party system cannot be understood simply in terms of definitions and abstract features but ought to be evaluated through an analysis of the electoral system in its concrete social and political context. The effects of electoral systems cannot be separated from concrete socio-political structures and processes nor from specific socio-political circumstances within an electoral system is created.